

TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ ZIEMI KOŻUCHOWSKIEJ

**KSIĘSTWO KOŻUCHOWSKIE
W ŚREDNIOWIECZU**

WŁADCY - TERYTORIUM - SPOŁECZEŃSTWO

REDAKCJA NAUKOWA
Joanna Karczewska

KOŻUCHÓW 2015

KOZUCHÓW W DOBIE WOJEN O SUKCESJĘ GŁOGOWSKĄ 1476 - 1489

Miasto przed wybuchem konfliktu

Koźuchów w XV stuleciu był jednym z najważniejszych ośrodków miejskich księstwa głogowskiego. Na jego pozycję ekonomiczną i polityczną bezpośredni wpływ miała obecność w mieście władców księstwa, którzy od końca XIV wieku stale rezydowali w koźuchowskim zamku. Wybór Koźuchowa na miejsce stałego pobytu przez książąt był naturalną konsekwencją skomplikowanej sytuacji politycznej, w której znalazło się księstwo na początku XIV wieku. W 1331 r. w wyniku zbrojnej akcji króla czeskiego Jana Luksemburskiego książęta głogowscy utracili swoją stolicę i zmuszeni byli opuścić Głogów. Książę Henryk IV Wierny (1309-1342) przeniósł wtedy swój dwór do Żagania. Jego następca książę Henryk V Żelazny (1342-1369) w 1343 r. rozpoczął wojnę z Czechami o odzyskanie Głogowa. Wojna zakończyła się układem podziałowym w 1344 r., na mocy którego książę Henryk po złożeniu hołdu władcy Czech otrzymał połowę ziem księstwa. Niestety, w wyniku tego układu podzielono także stołeczny Głogów na część królewską i książęcą. Stąd powrót do Głogowa stał się niemożliwy. Henryk V pozostawił po sobie trzech synów, którzy w 1378 r. dokonali podziału swojego władztwa – w ten sposób doszło do wykształcenia się dzielnic koźuchowsko-zielonogórskiej. Jej władcą został najmłodszy z braci - Henryk VIII zwany Wróblem, który za swoją rezydencję obrał Koźuchów. Książę po śmierci braci skupił na krótko w swoich rękach całość dziedzictwa Piastów głogowskich, jednak już w 1397 r. zmarł w wyniku ran odniesionych na turnieju rycerskim w Legnicy. Pozostawił po sobie czterech małoletnich synów, nad którymi opiekę sprawował książę legnicki Ruprecht. Książęta przejęli władzę w księstwie po 1403 r. Początkowo rządili wspólnie całym terytorium księstwa, oprócz Koźuchowa i Zielonej Góry. Miasta te przypadły bowiem jako dożywotnia opłata wdowie po Henryku VIII, Katarzynie opolskiej. W 1413 r. doszło do podziału księstwa głogowskiego między braci - Jan I zachował Żagań i Przewóz (od tej pory terytorium to nazwano księstwem żagańskim), pozostałą częścią (połową Głogowa, Koźuchowem, Szprotawą, Zieloną Górą, Sulechowem, Świebodzinem i Krosnem Odrzańskim) władali Henryk IX Starszy, Henryk X Młodszy, Rumpold i Waclaw, którzy wraz z matką rezydowali w Koźuchowie. Po śmierci swoich braci pełnię władzy nad księstwem objął Henryk IX Starszy. Jego panowanie przypadło na czasy wojen husyckich i rywalizacji o koronę czeską,

w której Śląsk odgrywał kluczową rolę. W konfliktach tych książę aktywnie uczestniczył, zarówno zbrojnie jak i w roli mediatora, czego potwierdzeniem był zorganizowany w 1462 r. zjazd monarchów czeskiego i polskiego w Głogowie. Umierając w 1467 r. pozostawił swojemu synowi Henrykowi XI władztwo, które należało nie tylko do największych na Śląsku, ale także cieszące się prestiżem politycznym i znacznym potencjałem ekonomicznym¹.

W przededniu wybuchu wojen Kożuchów był jednym z większych miast księstwa głogowskiego. Nieznana jest dokładna liczba mieszkańców. Można ją określić tylko w przybliżeniu i w porównaniu do innych ośrodków. W tym czasie liczbę mieszkańców Głogowa szacowano na około 9 tysięcy, Zieloną Górę i Szprotawę zamieszkiwać miało 2 tysiące osób, a Świebodzin około 4-5 tysięcy. Ponieważ ostatnie miasto wielkością zbliżone było do Kożuchowa można domniemywać, że wraz z przedmieściami liczba jego mieszkańców oscylowała w tym czasie w granicach około 5 tysięcy².

Miasto miało dobrze ugruntowaną pozycję ekonomiczną w księstwie. Wprawdzie pod względem potencjału gospodarczego ustępowało uprzywilejowanemu i największemu miastu, którym był Głogów, jednak fakt długotrwałego pobytu w Kożuchowie dworu książęcego nie pozostawał bez wpływu na jego gospodarkę. Miasto leżało na skrzyżowaniu szlaków handlowych przebiegających przez księstwo, a także ważnej drodze ze Śląska do Brandenburgii (z Wrocławia przez Głogów, Zieloną Górę i Krosno Odrzańskie), dlatego już w XIII stuleciu handel dalekosiężny odgrywał w gospodarce miasta znaczącą rolę. Jego znaczenie wzrosło w XV stuleciu. Kupcy kożuchowscy pośredniczyli w handlu wieloma towarami, docierali także z wyrobami rodzimego rzemiosła do Saksonii, Brandenburgii i Polski. Specjalnością eksportową były m.in. futra, skóry, drewno, воск, miód i sukno. Wśród towarów importowanych dominowały sól, śledzie, metale kolorowe, wytworne tkaniny, biżuteria i wyroby kolonialne, których odbiorcą był z pewnością dwór książęcy i bogaty patrycjat. Szczególną pozycję w handlu i wytwórczości XV-wiecznego Kożuchowa odgrywały wyroby futrzarskie, a przede wszystkim sukno. Ważnym odbiorcą tych wyrobów były polskie miasta w Wielkopolsce, głównie Gniezno i Poznań. W Gnieźnie kożuchowscy kupcy wystawiali swoje wyroby na wielkim wiosennym jarmarku św. Wojciecha. W Poznaniu utrzymywali stałe budy jarmarczne dla prezentowania swoich towarów. Produkowane w Kożuchowie trzy gatunki taniego sukna cieszyły się dużym

¹ A. Wędzki, *Podziały terytorialne*, [w:] *Studia nad początkami i rozplanowaniem miast nad Środkową Odrą i Dolną Wartą*, red. Z. Kaczmarczyk, A. Wędzki, t. II, Zielona Góra 1967; J. Chutkowski, *Piastowscy władcy Głogowa*, Głogów 1996; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, t. II: *Piastowie świdniccy, ziębiccy, głogowscy, żagańscy i oleśniccy*, Wrocław 1975; J. Eliášová, *Księstwo Głogowskie pod bezpośrednią władzą królów czeskich w latach 1331-1384*, [w:] *750-lecie powstania Księstwa Głogowskiego. Referaty wygłoszone podczas sesji popularno-naukowej Głogów 17 listopada 2001 r.*, Głogów 2002, s. 19-63; M. Kapłon, *Głogów i księstwo głogowskie w okresie średniowiecza*, Głogów 2003; S. Kowalski, *Kożuchów w średniowieczu*, [w:] *Kożuchów. Zarys dziejów*, red. T. Andrzejewski, Kożuchów 2003, s. 16-56.

² H. Szczegółka, *Koniec panowania piastowskiego nad środkową Odrą*, Poznań 1968, s. 41.

Bite w mennicy koźuchowskiej halerze z pierwszej połowy XV w.
Fot. Zbiory Z. Szukielowicza.

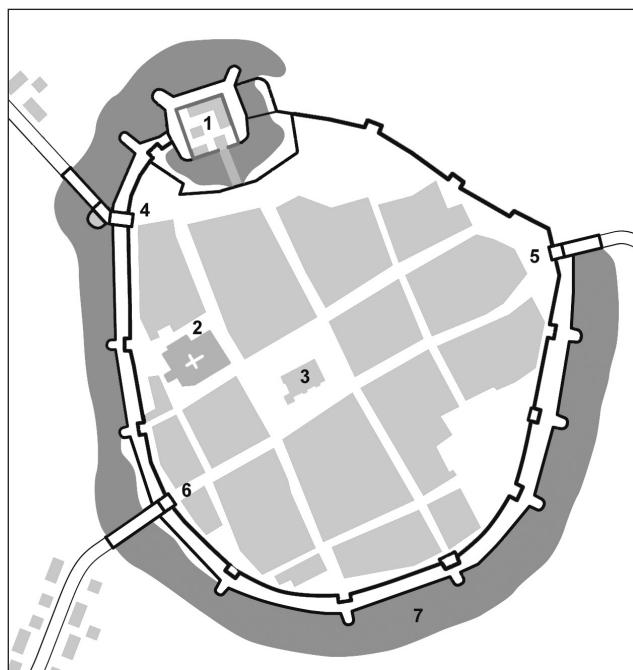
zainteresowaniem także w Krakowie³. Obok kupców silną grupę ekonomiczną w mieście tworzyli, zrzeszeni w licznych organizacjach cechowych, rzemieślnicy. Prym wśród nich, oprócz sukienników wiedli piwowarzy, którzy już w końcu XIII wieku dysponowali prawem mili. Wprowadzało ono monopol miejski na produkcję i handel piwem, obejmujący obszar położony w promieniu mili od miasta. Później przywilej ten otrzymali inni wytwórcy i tak zakazem handlu i produkcji dla obcych objęto w promieniu mili: chleb, sól, mięso, obuwie, odzież, sukno, skóry, futra i wyroby kowalskie. Władze miasta i cechy strzegły swoich przywilejów i zwalczały wszelkie przejawy łamania zakazu przez partaczy, rzemieślników wiejskich, czy obcych kupców. Ważnym źródłem dochodów miasta były opłaty targowe. Miasto było głównym lokalnym ośrodkiem targowym, gdzie skupiało się życie ekonomiczne mieszkańców całego okręgu (weichbildu koźuchowskiego), na którego obszarze w końcu średniowiecza znajdowało się ponad 30 dużych i ludnych wsi. Do kasy miejskiej wpływały także cła, czynsze dzierżawne od kramów, młynów, folusza, karczmy, łaźni oraz opłaty sądowe i od wagi miejskiej. Magistrat był także właścicielem majątków ziemskich w pobliskich wsiach – Podbrzezie Dolne, Podbrzezie Górne, Słocina i Wrociszów, gdzie rozwijano hodowlę i uprawę zbóż. Posiadaczami ziemi byli także bogaci mieszczanie co wzmacniało prestiż miasta i czyniło ich równorzędnymi partnerami lokalnej szlachty, która, szczególnie w dobie wojen o sukcesję głogowską, w podejmowaniu kluczowych decyzji politycznych ze zdaniem patrycjatu musiała się liczyć⁴.

*

Miasto od początku powstania w drugiej połowie XIII stulecia było obwarowane. System obronny Koźuchowa był wzmacniany w XIV i w XV stuleciu. Obwarowania miejskie miały typowy średniowieczny układ i w przededniu wybuchu konfliktu składały się z dwóch rzędów kamienno-ceglanych murów z około 8 bastcjami, 3 silnie ufortyfikowanych bram wjazdowych (Brama Krośnieńska, Żagańska i Głogowska), 11 baszt, fosy opasującej miasto od północy, zachodu i południa oraz z położonego w północnej części miasta zamku, którego fortyfikacje

³ S. Kowalski, *op. cit.*, s. 54-56; H. Szczegóła, *op. cit.*, s. 40-41.

⁴ S. Kowalski, *op. cit.*, s. 54; H. Szczegóła, *op. cit.*, s. 41-42; T. Andrzejewski, *Miejscowości powiatu nowosolskiego. Rys historyczny*, Nowa Sól 2004.

Koźuchów w XV wieku.
Próba rekonstrukcji
układu architektonicznego
Repr. T. Andrzejewski,
Z. Szukielowicz, *Mury obronne
Koźuchowa*, Koźuchów 2008.

- 1 - zamek
- 2 - kościół farny
- 3 - ratusz
- 4 - Brama Krośnieńska
- 5 - Brama Głogowska
- 6 - Brama Żagańska
- 7 - fosa

sprzęgnięte były z systemem obronnym miasta. Długość obwodu obronnego w linii najstarszych fortyfikacji wynosiła około 1050 m, z obwarowaniami zamkowymi natomiast – około 1300 m. Zamknięty murami obszar miasta zajmował powierzchnię prawie 11 ha. Po rozbudowie fortyfikacji w XV stuleciu łączna długość obwodu obronnego, uwzględniając fosy po ich zewnętrznych krawędziach oraz teren bagienny na północ od zamku, przekraczała 1600 m.⁵

Koźuchów, jako miasto rezydencjonalne władców księstwa, w naturalny sposób traktowany było priorytetowo w procesie wzmacniania potencjału obronnego całego państwa Piastów głogowskich. Dlatego jego obwarowania nie ustępowały swoim rozmachem urządzeniom obronnym Głogowa, który z racji wielkości ośrodka miał największy potencjał ekonomiczny, niezbędny do ich budowy. Ostatni rezydujący w mieście książęta – Henryk IX i Henryk XI na przestrzeni kilkudziesięciu lat podnieśli znacząco walory obronne miasta i leżącego w jego granicach zamku-rezydencji. Impuls do tych działań na początku XV stulecia przyniosły poważne zmiany w technice i taktyce prowadzenia działań wojennych, związane z upowszechnieniem się broni palnej. Jej szerokie zastosowanie podczas wojen husyckich (1426-1438) na Śląsku wykazało nieskuteczność dotychczasowych systemów obronnych miast. Wkrótce po zakończeniu wojen wiele miast śląskich podjęło się trudu modernizacji swoich fortyfikacji,

⁵ T. Andrzejewski, Z. Szukielowicz, *Mury obronne Koźuchowa*, Koźuchów 2008, s. 19. Tam szczegółowe omówienie dziejów fortyfikacji oraz poszczególnych elementów systemu obronnego.

w celu przystosowania ich do nowych wymogów prowadzenia działań wojennych. Czynnikiem dopingującym do podjęcia się kosztownych prac były nie tylko przykre doświadczenia wyniesione ze zmagania z husytami, ale także realne zagrożenie ze strony tureckiej, tzw. „trwoga turecka” oraz niestabilna sytuacja Śląska w 2 połowie XV wieku. Prace te polegały najczęściej na budowie zewnętrznego (drugiego) obwodu murów obronnych, wzmocnionych nowymi dziełami w postaci bastei, poszerzaniu fos, przebudowie i rozbudowie przejazdów bramnych, które dodatkowo wzmacniano nowymi budowlami (basteje, wieże, barbakany, przedbramia) oraz modernizacji pierwotnego obwodu murów, poprzez dostosowanie ich do użycia broni palnej (kryte ganki bojowe ze strzelnicami). Nowością w systemach bramnych były zapewne ufortyfikowane mosty, przedbramia oraz dzieła w postaci flankujących je bastei (np. Brama Krośnieńska). Kluczową rolę w zmodernizowanym systemie obronnym Koźuchowa odgrywał, wzniesiony od podstaw drugi (zewnętrzny) pierścień murów obronnych, który wzmocniono bastejami. Znacznemu poszerzeniu uległa fosa. Nowe umocnienia w postaci drugiego rzędu murów z narożnymi bastejami otrzymał także zamek książęcy. Rozpoczęty prawdopodobnie w latach 40. XV stulecia proces przebudowy fortyfikacji miejskich trwał do czasu wybuchu wojny, czego dowodzi wzmianka z 1474 r. o prowadzeniu prac przy Bramie Głogowskiej i w obrębie umocnień zamkowych.⁶

Na osobne omówienie zasługują urządzenia obronne zamku książęcego, gdyż w konflikcie sukcesyjnym budowla ta odegrała jedną z kluczowych ról. Wzmiankowany na początku XIV stulecia zamek był wielokrotnie przebudowywany. Pierwotnie, zdaniem niektórych badaczy, miała to być budowla typu donżonowego, później zamek otrzymał plan czworoboku, otoczonego murem kurtynowym. Nowe założenie objęło swoim zasięgiem pierwotną wieżę ostatecznej obrony oraz wzniesiony po wschodniej stronie dziedzińca dwukondygnacyjny budynek mieszkalny⁷.

Zamek od czasu swojego powstania był siedzibą książęcych urzędników, administrujących w imieniu władcy określonym obszarem terytorium księstwa. Pierwotnie byli to kasztelanowie, zarządzający kasztelanią koźuchowską. Na początku XIV stulecia urzędnika tego tytułowano burgrafem. Później zastąpili ich wójtowie krajowi (landwójt), później przyjęła się nazwa starostów (*capitaneus* lub *Hauptmann*, *Weichbildhauptmann*). Pojawienie się tego urzędu związane

⁶ *Tamże*, s. 11-12.

⁷ Brak badań archeologicznych nie pozwala zarówno na precyzyjne datowanie czasu budowy zamku, jak i przebiegu jego rozbudowy. Badacze prezentują w tych kwestiach różne poglądy. Zob. E. Lukas, *Zamek w Koźuchowie, woj. zielonogórskie*, Szczecin 1962 (maszynopis w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Konserwatora Zabytków w Zielonej Górze); S. Kowalski, *op. cit.*, s. 36-42; T. Andrzejewski, Z. Szukielowicz, *Zamek w Koźuchowie. Rys historyczny*, Koźuchów 2009, s. 14-16; D. Nowakowski, *Siedziby książęce i rycerskie księstwa głogowskiego w średniowieczu*, Wrocław 2008, s. 347-352; Cz. Lasota, A. Legendziewicz, *Zamek w Koźuchowie – problematyka badawcza*, [w:] *Obwarowania miast – problematyka ochrony, konserwacji, adaptacji i ekspozycji*, Międzynarodowa Konferencja Naukowa Koźuchów 28-30 kwietnia 2010 r., red. A. Górski, s. 247-255.

było z reorganizacją władzy terytorialnej w księstwach śląskich. W miejsce dużych okręgów administracyjnych jakimi były kasztelanie, utworzono mniejsze jednostki zwane dystryktami (łac. *districtus*) lub weichbildami (niem. *Weichbild*). Nowe jednostki administracyjne obejmowały terytoria wokół większych miast, które nazwano później miastami weichbildowymi. Status taki w XIV wieku otrzymał także Koźuchów, co potwierdza wzmianka z 1314 r.⁸. Znając kompetencje starostów w innych księstwach śląskich należy przypuszczać, że koźuchowski urzędnik miał znaczną władzę. Jako namiestnik był pełnomocnym zastępcą panującego, decydował o obsadzie stanowisk burmistrzów i zatwierdzał skład rad miejskich. Posiadał szerokie kompetencje sądownicze i odpowiadał za realizację polityki fiskalnej panującego na powierzonym sobie obszarze. Jako zarządca zamku był odpowiedzialny także za stan urządzeń obronnych książęcych warowni i miast. Zazwyczaj stał na czele oddziałów wojskowych rycerstwa i mieszczństwa, mobilizowanych na terenie weichbildu⁹.

Przeniesienie dworu książęcego na zamek w Koźuchowie w ostatniej ćwierci XIV wieku zmieniło znaczenie budowli. Wydarzenia te z pewnością zadecydowały o modernizacji warowni, której program użytkowy musiał ulec znacznemu poszerzeniu. Należy przypuszczać, że adaptację zamku na rezydencję i jego rozbudowę rozpoczęto jeszcze za panowania Henryka VIII (1378-1397). Prace te kontynuowali kolejni książęta przez cały okres rezydowania w Koźuchowie, tj. do ostatniej ćwierci XV stulecia. Znaczącą rolę w tym procesie przypisuje się księżnej Katarzynie opolskiej, wdowie po Henryku VIII, która przez kilkanaście lat zamieszkiwała w zamku wraz ze swoimi małoletnimi synami. Przygotowanie zamku na potrzeby rezydencji wymagało w tym czasie przeprowadzenia szeregu inwestycji. Przebudowie wówczas mógł ulec pierwotny dom mieszkalny, który powiększono w kierunku południowym. W wyniku przebudowy powstało prawdopodobnie także nowe północne skrzydło mieszkalne, które wchłonęło zapewne wcześniejsze zabudowania gospodarcze, dostawione do tej partii murów obwodowych. Obecność dworu wymagała budowy kaplicy zamkowej, poświadczonej źródłowo w dokumencie księżnej Katarzyny z 1409 r. Jej położenie nie zostało jednoznacznie ustalone¹⁰.

Realizację najważniejszej inwestycji z punktu widzenia wzmocnienia obronności zamku podjął książę Henryk IX i niewykluczone, że ukończył te prace jego następca. Podobnie jak fortyfikacje miejskie także zamkowe obwarowania poddano modernizacji, dostosowując je do użycia artylerii i ręcznej broni palnej. Zamek od wschodu, północy i zachodu otoczono nowym kamiennym murem. Nowy regularny obwód obronny wzmocniony został w narożach czterema

⁸ *Codex diplomaticus Silesiae*, Bd. XVI, *Regesten zur schlesischen Geschichte*, Bd. IV. 1301-1315, hrgs. C. Grünhagen, K. Wutke, Breslau 1892, nr 3413 (dalej: CDS); M. Ptak, *Zgromadzenia i urzędy stanowe księstwa głogowskiego od początku XIV wieku do 1742 r.*, Wrocław 1991, s. 26-27.

⁹ T. Andrzejewski, Z. Szukielowicz, *Zamek w Koźuchowie...*, s. 11-12.

¹⁰ *Tamże*, s. 19-20; B. Czechowicz, *Książęcy mecenat artystyczny na Śląsku u schyłku średniowiecza*, Warszawa 2005, s. 34-36.

kamienno-ceglanymi bastejami. Przebudowany został także budynek bramny oraz korona pierwotnych murów obwodowych, które otrzymały nowe strzelnice, a także najwyższa partia wieży¹¹. Zapewne podczas tych prac poszerzono także fosę od strony miasta. Przebudowa systemu fortyfikacji zamku wpłynęła zasadniczo na jego potencjał obronny. Nowa linia obronna odsunięta została od murów obwodowych zamku, co w przypadku zastosowania broni palnej miało poważne znaczenie. Nowe fortyfikacje umożliwiały także prowadzenie obrony czynnej, co w przypadku wcześniejszych umocnień zamkowych, opartych zapewne tylko na stanowiskach strzeleckich na murach było ograniczone. Przebudowa wzmocniła także autonomiczność zamku względem miejskich obwarowań. Warownia była wprawdzie częścią miejskiego obwodu obronnego, ale poprzez budowę bastei i poszerzenie fosy od strony południowej zabezpieczona została także z tego kierunku. Zastosowanie takiego rozwiązania miało duże znaczenie w kontynuowaniu obrony w przypadku opanowania miasta przez przeciwnika. Jak pokazały wydarzenia wojny sukcesyjnej, koncepcja przebudowy zamku w takim kształcie była słuszna i umożliwiła stawianie załodze długotrwałego oporu w sytuacji izolacji od miasta.

Geneza konfliktu

Bezpośrednim powodem wybuchu konfliktu, który ogarnął północne rubieże Śląska u schyłku średniowiecza była bezpotomna śmierć Henryka IX - ostatniego Piasta z linii głogowskiej. Henryk objął władztwo głogowskie po śmierci ojca Henryka IX Starszego w 1467 r.¹² Wstępując na tron był blisko 40-letnim kawalerem i w ocenie zarówno współczesnych jak i historyków był władcą nieudolnym, ulegającym wpływowi doradców¹³. W pierwszych latach rządów próbował kontynuować politykę zagraniczną ojca, który w trwającym w tym czasie sporze o Koronę Czeską między Jerzym z Podiebradu a królem Węgier Maciejem Korwinem z dużą umiejętnością utrzymywał status i prestiż swojego księstwa na terenie Śląska. Henryk w konflikcie tym stanął po stronie króla Macieja i w 1468 r. objął nawet dowództwo nad wyprawą wojsk łużyckich na Czechy. Wyprawa skończyła się kompromitacją pod Turnovem i wycofaniem sprzymierzonych wojsk. Rok później książę mobilizował wojska śląskie, które zebrały się

¹¹ T. Andrzejewski, Z. Szukielowicz, *Zamek w Koźuchowie*...s. 22-27. Odmienny pogląd na temat zakresu prac w tej fazie przebudowy zamku prezentują Cz. Lasota i A. Legendziewicz (*op. cit.* 251-155), którzy lokalizują przebudowany (wydłużony) budynek bramny poza pierwotnym obwodem zamku.

¹² Książę Henryk IX zmarł 11 listopada 1467 r. w Krośnie Odrzańskim.

¹³ Badacze przyjmują, że przyszedł na świat między rokiem 1429 a 1435. Na temat jego rządów w księstwie wypowiadali się ostatnio: P. Kozák, *Omnium ducum Glogoviensium de stirpe Hedwigis ultimus. Kniže Jindřich XI. (1467-1476) a jeho časy*, [w:] *Glogovia Maior. Wielki Głogów między blaskiem dziejów i cieniem ruin*, red. B. Czechowicz, M. Konopnicka, Głogów-Zielona Góra 2010, s. 87-98; R. Franczak, *Książę Henryk IX (1467-1476). Pan na Wielkim Głogowie i Koźuchowie*, [w:] *Ludzie w dziejach Koźuchowa*, red. T. Andrzejewski, Koźuchów 2013, s. 7-22.

pod Lubinem, żeby odeprzeć najazd odwetowy Czechów, co zdaniem współczesnych skutecznie zniechęciło ich do kontynuacji dalszego pochodu¹⁴. Po śmierci Jerzego z Podiebradu w 1471 r. i objęciu tronu czeskiego przez Władysława Jagiellończyka, książę głogowski pozostał nadal w obozie zwolenników Macieja Korwina, który w tym czasie kontrolował część ziem Korony Czeskiej, w tym Śląsk i Morawy. W tym samym roku w bliskim sąsiedztwie księstwa doszło do wydarzeń, które w oczach niektórych współczesnych skompromitowały Henryka XI. Od kilku lat władcy głogowscy zaangażowani byli w rodzinny konflikt krewniaków z żagańskiej linii Piastów. Spór o księstwo żagańskie toczyli bracia Baltazar i Jan II, zwany w historii *Złym* lub *Szalonym*. Synowie Jana I żagańskiego byli braćmi stryjecznymi księcia Henryka IX i władali podzielonym księstwem żagańskim. W 1461 r. przy wsparciu wojsk czeskich Jan II najechał Żagań i odebrał starszemu bratu władzę nad stolicą księstwa. Baltazar przez kilka lat szukał pomocy przeciwko bratu. Uzyskał je dopiero w 1467 r., kiedy poparł go stryj Henryk IX. Ten jednak zmarł podczas koncentracji wojsk przeciwko Janowi II. Wyprawa na Żagań zakończyła się jednak sukcesem i wojska głogowskie przywróciły na tron Baltazara. Upokorzony Jan II tylko pozornie pojednał się z bratem i szukał wsparcia. Znalazł je w 1471 r. na dworze Macieja Korwina. Od króla Węgier otrzymał pieniądze na werbunek wojska, które ten planował wykorzystać w celu uderzenia na Polskę. Zgromadzone siły użył jednak w innym celu, w maju 1471 r. najechał Żagań, który odebrał bratu, a jego samego uwięził i doprowadził do śmierci w wieży zamku w Przewozie. Postępek Jana II potępiony został na Śląsku i przyczynił się do kompromitacji księcia głogowskiego Henryka XI, który w oczach stanów śląskich był gwarantem *status quo* w księstwie żagańskim. Jan II naraził się także królowi Węgier i w tym należy upatrywać powodów jego kolejnego nieoczekiwanego ruchu, jakim była sprzedaż w grudniu 1472 r. księstwa żagańskiego swoim krewniakom – księżętom saskim¹⁵. W ten sposób księstwo to na kilkadziesiąt lat odłączone zostało od Śląska, a Jan II został księciem bez ziemi¹⁶.

Rok 1472 r. przyniósł kolejne nieoczekiwane wydarzenia, w których głównym aktorem był książę głogowski. Henryk XI jako kawaler i władca jednego z największych księstw śląskich był obiektem zainteresowania wielu dworów europejskich, które w braku następcy księcia upatrywały szansę na przejęcie głogowskiego dziedzictwa. Znaczne wpływy na książęcym dworze koźuchowskim zdobyli popiecznicy elektora brandenburskiego Albrechta Achillesa Hohenzol-

¹⁴ *Annales Glogovienses zum Jahre 1493. Nebst urkundlichen Beilagen*, [w:] *Scriptores rerum Silesiacarum*, Bd. X, hrsg. H. Markgraf, Breslau 1877. Polski przekład: Kaspar Borgeni, *Rocznik głogowski do roku 1493*, wyd. W. Mrozowicz, Głogów 2013, s. 73 (dalej: *Rocznik głogowski...*).

¹⁵ B. Techmańska, *Niespokojny książę Jan II Żagański*, Kraków 2001, s. 41-44.

¹⁶ Po sprzedaży księstwa Jan II pojednał się królem Węgier, ten polecił mu zorganizowanie tureckiej wyprawy na Wielkopolskę, która doszła do skutku w 1474 r. Bazą wypadową Jana II było terytorium głogowskie. Wojska Jana operowały na tym terenie przez dwa miesiące. W działaniach przeciwko Polsce wziął udział także Henryk XI, którego oddziały operowały w okolicach Międzyrzecza. H. Szczegóła, *op. cit.*, s. 60-61.

lerna, w tym starosta koźuchowski Andreas Schweidnitz. Jak to ujął R. Franczak, wydarzenia, które rozgrały się latem i jesienią tego roku uchodzą za jedną z większych, nierozwikłanych tajemnic późnego średniowiecza na Śląsku i przyczyniły się bezpośrednio do wybuchu wojny o sukcesję głogowską. W tym czasie książę Henryk XI zawarł z Brandenburgią dwie umowy, które zmieniały zasadniczo sytuację księstwa. Pierwsza, podpisana 9 lipca w Köln nad Sprewą dotyczyła małżeństwa 8-letniej wówczas Barbary, córki margrabiego-elektora Albrechta Achillesa, z księciem Henrykiem. Przyszła księżna głogowska miała wnieść w posagu 6 tys. guldenów, a jako zwrot tej sumy w przypadku śmierci Henryka miała otrzymać Koźuchów i Zieloną Górę z rocznym dochodem 2 tys. guldenów. Z bliżej nieokreślonych powodów 12 października zmieniono warunki umowy małżeńskiej. W nowej w razie bezpotomnej śmierci Henryka zapisano Barbarze, a także jej spadkobiercom, całe księstwo głogowskie. Umowy przewidywały także, że do małżeństwa miało dojść w 1476 r, kiedy Barbara osiągnie 12 rok życia¹⁷. Zawarte umowy do dziś budzą wiele kontrowersji i rodzą pytania badaczy o motywy takiego działania. Książę, podpisując się pod takimi warunkami jawnie łamał prawa króla Macieja Korwina. Ten bowiem, jako suweren Śląska miał prawo decydować w przypadku bezpotomnej śmierci księcia o losach jego władztwa jako wygasłego lenna. Brandenburczycy po podpisaniu umów szybko przystąpili do działania. Przyszła małżonka księcia już na przełomie 1472 i 1473 r. przybyła na terytorium księstwa głogowskiego i w Krośnie Odrzańskim przyjęła hołd tamtejszych stanów¹⁸.

Źródła milczą na temat daty przybycia Barbary do Koźuchowa i jej pobytu w mieście do początku 1476 r. Nie ma też informacji o tym, czy doszło do formalnych zaślubin z księciem, gdyż na początku roku był już chory. O stanie zdrowia księcia poinformowane były dobrze, zainteresowane schedą po księciu dwory – brandenburski i węgierski. Dowodzi tego korespondencja z połowy lutego – 19 lutego pełnomocnicy króla Macieja Korwina na Śląsku, Zapolya i Stein, informowali stany w Krośnie Odrzańskim, że w obliczu choroby księcia winny zachować w przypadku jego śmierci wierność królowi jako zwierzchnikowi Śląska. 22 lutego brat Barbary, Jan Cicero, który prawdopodobnie przebywał w Krośnie Odrzańskim informował ojca, że książę głogowski pożyje tylko kilka dni i, że on jest gotowy do zajęcia zamków w księstwie¹⁹.

Książę Henryk XI zmarł 22 lutego 1476 r. na zamku w Koźuchowie, w otoczeniu doradców i lekarza brandenburskiego. Według współczesnych został otruty²⁰. Przyczyn nagłej śmierci księcia badacze upatrują w działaniach margra-

¹⁷ *Codex diplomaticus Brandenburgensis Continuatus*, Bd. II, wyd. F. Raumer, Berlin 1833, s. 6-9; H. Szczegóła, *op. cit.*, s. 63; R. Franczak, *op. cit.*, s. 14.

¹⁸ R. Franczak, *op. cit.*, s. 15.

¹⁹ H. Szczegóła, *op. cit.*, s. 64.

²⁰ Informację taką podał Peter Wayknecht, autor *Catalogus abbatum Saganensium (Scriptores rerum Silesiacarum*, Bd. I, hrsg. G. A. Stenzel, Breslau 1835, s. 379-380). Por. R. Franczak, *op. cit.*, s. 20-21.

Johann Cicero

Margrabia Jan Cicero Hohenzollern (1455-1499).
Repr. F. Polack, *Geschichtsbilder aus der allgemeinen und vaterlaendischen Geschichte: Leitfaden für höhere Töchter-, Mittel- und Bürgerschulen*, 1896.

biego Jana Cicero, który zniecierpliwiony oczekiwaniem na sukcesję mógł przyspieszyć bieg historii. Potwierdzeniem tej hipotezy jest fakt natychmiastowego zajęcia przez wojska brandenburskie ważniejszych zamków w księstwie i zwołanie pośpiesznie zjazdu stanów księstwa do Kożuchowa w dniu 28 lutego. Na zjeździe, pomimo nacisku ze strony Brandenburczyków, nie podjęto żadnych wiążących decyzji. Stany głogowskie zaskoczone śmiercią władcy i działaniami margrabiego Jana Cicero postanowiły przyjąć postawę wyczekiwania, obawiając się reakcji króla węgierskiego oraz księcia Jana II, który upominał się także o prawa do księstwa. Sytuacja ta była na rękę Brandenburgii, która poprzez ustanowionego w księstwie namiestnika Ottona Schenke von Landberga zmuszała kolejne miasta księstwa do posłuszeństwa²¹.

Pierwsze miesiące po śmierci księcia głogowskiego, którego pośpiesznie pochowano w krypcie kaplicy mansjonarzy w kożuchowskiej farze, upłynęły Brandenburczykom na umacnianiu pozycji w księstwie. Na drodze nacisków, a także rozdawnictwa przywilejów starano się pozyskać wahające się stany głogowskie, a przede wszystkim możne rycerstwo. W tym aspekcie należy rozpatrywać działania, rezydującej na zamku w Kożuchowie księżnej Barbary. Latem 1476 r. wystawiła kilka dokumentów, potwierdzających prawa do majątków najbardziej wpływowym rodzinom – Rechenbergom, którzy oprócz kilku wsi w okolicach Kożuchowa byli w posiadaniu miasta Sławy oraz połowy Bytomia Odrzańskiego z Puszcą Tarnowską, Zabeltitzom z Otnia, Braunom w Bytomiu Odrzańskiego i Tauschdorfom z Nowego Miasteczka²².

W tym samym czasie Brandenburczycy, powołując się na zapisy umowy małżeńskiej z 1472 r. prowadzili także ożywioną akcję dyplomatyczną. Jednak usankcjonowanie stanu w jakim znalazło się terytorium głogowskie nie było łatwe. Ostry sprzeciw wobec tych działań wyraził król Maciej Korwin, który miał wobec księstwa swoje plany. Poparcia w Saksonii, w Polsce i Czechach dla swoich roszczeń szukał także książę Jan II. Latem 1476 r. Brandenburczycy w obawie przed wojną z potężnym Korwinem postanowili zwrócić się o pomoc do jego rywala – króla Czech Władysława Jagiellończyka. Ten przyjął propozycję ślubu z wdową po zmarłym księciu Henryku XI, gdyż jego warunkiem

²¹ *Rocznik głogowski...*, s. 96; H. Szczegóła, *op. cit.*, s. 66.

²² *Codex diplomaticus Silesiae*, Bd. XXIV, *Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens I. Kreis Grünberg und Freystadt*, hrsg. K. Wutke, Breslau 1908, s. 77, nr 39-41 (dalej: CDS XXIV).

Książę zagański Jan II (1435-1504).
Portret z dawnej kolekcji zamku w Głogowie.

było przekazanie praw do księstwa. W ten sposób Władysław próbował umocnić swoje wpływy na Śląsku, jednak jak się szybko okazało nie zamierzał toczyć wojny. Zawarte pomiędzy Brandenburgią a królem Czech umowy ogłoszone zostały publicznie w czerwcu i sierpniu. Na ich mocy król Władysław potwierdził Barbarze prawa do księstwa, a margrabia Albrecht Achilles zobowiązał się do przekazania ziem swojej córki królowi i zagwarantował złożenie przez mieszkańców księstwa hołdu. Ślub „*per procurationem*” odbył się 19 sierpnia we Frankfurcie nad Odrą. Właściwy ślub i koronacja Barbary miały się odbyć 16 lutego 1477 r., jednak na skutek wybuchu wojny, której przebieg okazał się niekorzystny dla Brandenburgii, król czeski zaczął się uchylać od przyjętych zobowiązań względem Barbary²³. Nie przeszkadzało to jednak w używaniu przez Barbarę tytułu królowej Czech, a przez Władysława – pana księstwa głogowskiego. Już 12 września Władysław wystawił w Pradze dokument informujący, że po ślubie z Barbarą przeszły na niego prawa do ziem pozostawionych przez księcia Henryka, zgodnie z przyrzeczeniem szlachty i miast złożonym wobec jego pełnomocników i radców oraz, że na prośbę tych ziem potwierdza w imieniu swojej małżonki prawa i przywileje stanów. Zobowiązał się także do nieobsadzania stanowisk w księstwie cudzoziemcami²⁴.

Układy brandenbursko-czeskie ze zrozumiałych powodów wywołały protest króla węgierskiego, który przejęcie księstwa głogowskiego przez Władysława uznał za pogwałcenie swoich praw i postanowił czynnie na to zareagować. Jednak bezpośrednia, duża interwencja na Śląsku (stacjonowały tu pewne siły węgierskie) była mu w tym czasie nie na rękę, gdyż zaangażowany był w konflikt z Turcją. Z pomocą przyszedł mu Jan II, który wprawdzie wystąpił zbrojnie przeciwko Brandenburgii w swojej sprawie, ale jak się później okazało stał się narzędziem w rękach wielkiego mocodawcy.

²³ K. A. Höfler, *Barbara, Markgräfin zu Brandenburg, verwittwete Herzogin in Schlesien, vermählte Königin von Böhmen... Ein deutsches Fürstenbild aus dem 15 Jahrhundert*, 1 Abt., Prag 1867, s. 24-25; K. Baczkowski, *Walka Jagiellonów z Maciejem Korwinem o koronę czeską w latach 1471-1479*, Kraków 1980, s. 140-141, *idem*, K. Baczkowski, *Polska i jej sąsiedzi za Jagiellonów*, Kraków 2012, s. 350.

²⁴ *Regesta Fontium Freystadtensium*, oprac. A. Górski, B. Grelewicz, J. Karczewska, R. Stelmach, Koźuchów-Zielona Góra 2014, nr 36 (dalej: RFF).

Wojna z Brandenburgią (1476-1482)

Jesienią 1476 r. doszło do polaryzacji układu sił w sporze o księstwo głogowskie. Pozycja Brandenburgii, pomimo wsparcia czeskiego uległa osłabieniu na skutek despotycznych rządów jej namiestników w księstwie, co doprowadziło w konsekwencji do zmiany nastroju wśród możnej szlachty i w większych miastach. Król Maciej Korwin postanowił aktywnie włączyć się w konflikt i poparł żądania Jana II. Ten na rozwój wypadków oczekiwał w Ścinawie, gdzie zgromadził wojska. Przeciwno brandenburskim załogom stacjonującym w księstwie wystąpił w połowie listopada. Reakcją na te działania był zjazd stanów głogowskich, które zebrały się w Kożuchowie 2 grudnia. Nie zapadły na nim wiążące decyzje w sprawie roszczeń Jana II, ale ustalono termin spotkania z księciem. Odkonano je 7 i 8 grudnia w Żaganiu. Pertraktacje, podczas których Jan II powoływał się na oficjalne wsparcie jego sprawy przez króla Węgier (otrzymał je rzeczywiście 8 grudnia), zakończyły się dla niego połowicznym sukcesem, gdyż otrzymał wsparcie szlachty tylko książęcej części Głogowa. Pozostałe stany i miasta postanowiły poczekać na rozwój wydarzeń²⁵. Książę niezdecydowanie stanów postanowił wykorzystać i rozpoczął zbrojny pochód. Już 11 grudnia 1476 r. wojska Jana II w sile 2000 ludzi stanęły pod murami Szprotawy, która otworzyła swoje bramy bez walki. Następnego dnia, 12 grudnia książę udał się pod Kożuchów. Miasto, po krótkiej obronie poddało się tego samego dnia, jednak bez zamku. Warowni broniła załoga złożona z 60 landknechtów pod dowództwem Sigismunda von Rothenburga. Książę żagański nie zdecydował się na szturm dobrze ufortyfikowanego i zaopatrzonego zamku. Ruszył w kierunku Zielonej Góry, którą zajął 13 grudnia. Pozostałe miasta północnej części księstwa – Sułechów i Świebodzin bez walki oddały się w ręce księcia, co umożliwiło mu skierowanie swoich sił na Krosno Odrzańskie. Oblężenie miasta w dniach 14-16 grudnia jednak nie powiodło się. Sukcesy Jana II skłoniły stany głogowskie do uznania jego władzy, a Brandenburgię do pertraktacji, które zakończyły się na początku stycznia 1477 r. zawarciem w Żaganiu rozejmu (miał obowiązywać do 23 kwietnia). Po pierwszym etapie walk Jan II obrał za swoją siedzibę zamek w Szprotawie i skoncentrował się na umacnianiu swojej pozycji w księstwie²⁶.

Sukces militarny Jana II zaskoczył wszystkie strony konfliktu i pokazał na jak kruchych podstawach opierała się władza Brandenburczyków w miastach księstwa. Te, pomimo otwarcia swoich bram wojskom książęcym, bacznie obserwowały rozwój sytuacji. W szczególnym położeniu znalazł się Kożuchów. Miasto uznało Jana II, ale w jego murach pozostawała brandenburska enklawa w postaci zamku, na którego oblężenie książę nie posiadał wystarczających sił.

²⁵ *Rocznik głogowski...*, s. 98-99; H. Szczegółka, *op. cit.*, s. 51.

²⁶ F. Matuszkiewicz, *Geschichte der Stadt Sprottau*, Sprottau 1908, s. 51; *Rocznik głogowski...*, s. 99; T. Andrzejewski, Z. Szukielowicz, *Zamek w Kożuchowie...*, s. 30-31; H. Szczegółka, *op. cit.*, s. 80. Według innych badaczy Kożuchów poddał się 16 grudnia. Por. G. Förster, *Annalecta Freystädtensia oder Freystädtische Chronika...*, Lissa 1751, s. 33.

Rozdawnictwem przywilejów i ich potwierdzaniem umacniał swoją pozycję Jan II przez cały okres trwania rozejmu z Brandenburgią. Pozyskiwał w ten sposób miasta i szlachtę księstwa²⁹. Nie bez znaczenia w tych działaniach był fakt pozyskania dla swojej sprawy możnego rodu Rechenbergów, któremu w styczniu 1477 r. potwierdził prawa do Sławy. Od tej pory rodzina ta stała u boku księcia przez cały czas konfliktu, a Nickel Rechenberg był jednym z najwierniejszych dowódców księcia³⁰.

Wiosną 1477 r. pozycja Jana II uległa pogorszeniu na skutek wkroczenia na teren Śląska wojsk czeskich, wspierających Brandenburgię. Rozbiły one oddziały węgierskie i ruszyły na północ księstwa głogowskiego, celem odbicia z rąk księcia Jana II głównych miast. Sukcesy Czechów spowodowały wzmocnienie na Śląsku pozycji króla Władysława Jagiellończyka. W tych okolicznościach książę żagański postanowił przeciwdziałać – wzmocnił swoje siły w Świebodzinie i Sulechowie i przygotowywał się do zdobycia zamku w Koźuchowie³¹. Załoga zamku wprawdzie nie stanowiła realnego zagrożenia dla Jana II, jednak fakt utrzymywania warowni przez Brandenburczyków powodował, że mieszczaństwo koźuchowskie przyjęło postawę wyczekiwania. 19 maja 1477 r. Jan II przybył pod miasto z niewielkim oddziałem, jednak mieszczaństwo nie wpuściło go za mury i oburzony książę odstąpił. Powrócił 26 maja i dopiero wtedy mieszczaństwo otwarli bramy. Gdy książę szykował się do oblężenia zamku, 30 maja pod miasto podszedł oddział brandenburski z Krosna Odrzańskiego. Była to pierwsza próba odblokowania zamku. Następnego dnia Jan II wezwał szlachtę głogowską do Brzegu Głogowskiego i zażądał wsparcia w celu obrony Koźuchowa. Posiłki głogowskie w sile piechoty, na 130 wozach i 16 konnych przybyły do miasta z 1 na 2 czerwca i stacjonowały tu przez trzy tygodnie. W tych okolicznościach Brandenburczycy zaniechali oblegania Koźuchowa i po spaleniu kilku okolicznych wsi wycofali się³². Tymczasem Jan II miał podjąć próbę opanowania zamku. Ponieważ obrońcy korzystali z machin miotających, książę polecił zdjąć gonty z dachów domów w pobliżu zamku, co miało zapobiec pożarom w mieście. Kilkundniowe oblężenie zamku zakończyło się jednak niepowodzeniem³³.

Ponowną próbę zajęcia Koźuchowa wojska brandenburskie pod dowództwem margrabiego Jana Cicerona podjęły na początku lipca 1477 r.³⁴ Ich siły liczyły około 8000 ludzi. W tej sytuacji, 5 lipca, oblegający koźuchowski zamek

²⁹ B. Techmańska, *op. cit.*, s. 70-71.

³⁰ CDS XXIV, s. 77, nr 43. Zob. T. Andrzejewski, *Rechenbergowie w księstwie głogowskim*, Zielona Góra 2010, s. 52.

³¹ T. Andrzejewski, Z. Szukielowicz, *Zamek w Koźuchowie...*, s. 31.

³² *Rocznik głogowski...*, s. 100.

³³ O. Wolff, *Geschichte der Stadt Grünberg in Niederschlesien von ihrer Entstehung bis zur Einführung der Reformation*, Grünberg 1848, s. 106; T. Andrzejewski, Z. Szukielowicz, *Zamek w Koźuchowie...*, s. 31.

³⁴ Koryguję wcześniej błędnie podaną datę 5 czerwca. Zob. T. Andrzejewski, Z. Szukielowicz, *Zamek w Koźuchowie...*, s. 32.

Jan II sam został oblężony³⁵. 14 lipca Brandenburczycy mieli dokonać skoordynowanego ataku – z zewnątrz zaatakowali dwie bramy miejskie, a załoga zamku wykonała wypad do miasta. Oba ataki zostały odparte przez siły książęce. Po nieudanej próbie zdobycia Koźuchowa wojska margrabiego brandenburskiego rozłożyły się obozem w pobliżu miasta i przez kilka tygodni pustoszyły okolice Koźuchowa i Zielonej Góry. Próbowaly nawet zdobyć Zieloną Górę, jednak po spaleniu przedmieść odparte zostały 27 lipca przez oddział zbrojny mieszczan w sile 400 ludzi. Zielonogórzanie zabili w potyczce 60 i wzięli do niewoli 150 napastników³⁶.

Niepowodzenia Brandenburczyków pod Koźuchowem, których przyczynę badacze upatrują w niedoświadczeniu młodego margrabiego, spowodowały, że Jan II ponownie odzyskał utraconą kilka tygodni wcześniej, kontrolę nad miastami księstwa. W kampanii lipcowo-sierpniowej musiał ponownie opanowywać m.in. Sulechów i Świebodzin, zdobył też i spalił obsadzony przez Czechów zamek w Bytomiu Odrzańskim³⁷.

Brandenburczycy po wycofaniu się do Krosna Odrzańskiego, zmuszeni byli do zawarcia kolejnego rozejmu 31 lipca. Warunki rozejmu przewidywały oddanie zamku koźuchowskiego pod zarząd specjalnego komisarza, a załoga otrzymała prawo uzupełnienia zapasów. Postanowiono także o zwolnieniu, pojmanego w czerwcu pod Sękowicami i więzionego przez Jana II w Szprotawie, biskupa hawelberskiego Wedigo Gans zu Putlitz. Ustalenia nie weszły jednak w życie, gdyż książę przystąpił do ofensywy. W końcu sierpnia zmobilizował rycerstwo w Koźuchowie i Nowym Miasteczku i wyruszył na Krosno Odrzańskie. Ponowne oblężenie miasta zakończyło się niepowodzeniem i wojska książęce ruszyły na Frankfurt nad Odrą i omal go nie zdobyły. Po odstąpieniu spod miasta Jan II pustoszył posiadłości brandenburskie, zdobywając liczne łupy i jeńców³⁸. W drodze powrotnej z wyprawy książę z marszu przystąpił do oblężenia zamku w Koźuchowie. Tym razem wygłodniała załoga brandenburska skapitulowała po krótkiej obronie 17 października 1477 r.³⁹

Wkrótce po opanowaniu zamku książę uczynił z niego więzienie dla pojmanych żołnierzy margrabiego brandenburskiego. 28 października przewieziono tu ze Szprotawy biskupa hawelberskiego, a miesiąc później kilkudziesięciu jeńców, którzy oczekiwali na wykup. Na początku 1478 r. za biskupa i jeńców frankfurckich Jan II otrzymał 8 tysięcy florenów⁴⁰.

³⁵ *Rocznik głogowski...*, s. 100.

³⁶ *Tamże*, s. 100; O. Wolff, *op. cit.*, s. 109; T. Andrzejewski, Z. Szukielowicz, *Zamek w Koźuchowie...*, s. 32.

³⁷ T. Andrzejewski, Z. Szukielowicz, *Zamek w Koźuchowie...*, s. 32.

³⁸ O. Wolff, *op. cit.*, s. 109; J. Szczegółka, *op. cit.*, s. 86-87.

³⁹ *Rocznik głogowski...*, s. 102.

⁴⁰ *Tamże*, s. 103; J. Szczegółka, *op. cit.*, s. 89.

Zdobyciem zamku w Koźuchowie, który przez rok był brandenburską enklawą na terenie księstwa, Jan II utrwalił swoje panowanie nad księstwem głogowskim. W tym momencie kontrolował całe terytorium księstwa oprócz Krosna Odrzańskiego i połowy Głogowa.

Przerywana kolejnymi rozejmami kampania wojenna w 1478 r. toczyła się już na peryferiach księstwa głogowskiego. Wiosną tego roku wojska księcia Jana pustoszyły terytorium brandenburskie w okolicach Poczdamu, a później Chociebuża (Cottbus). Pomimo porażki w bitwie pod Gęstowcem 9 października książe żagański utrzymał swoje pozycje w księstwie. W tym czasie na Śląsku i na terenach Brandenburgii aktywnie operowały wojska węgierskie, gdyż Maciej Korwin oficjalnie wypowiedział wojnę elektorowi brandenburskiemu. Właściwie w końcu 1478 r. zakończyły się zmagania zbrojne o księstwo głogowskie, a rozpoczęły się żmudne pertraktacje między królami Czech, Węgier i Brandenburgią. W rokowaniach tych Janowi II wyznaczono raczej rolę statysty, gdyż Maciej Korwin miał wobec księstwa głogowskiego swoje plany. Pragnął bowiem uposażyć księstwem swojego syna Jana Korwina. Książę Jan II jednak nie próżnował i mając poparcie stanów głogowskich umacniał swoją pozycję, by mieć lepszą kartę przetargową w rokowaniach z królem węgierskim⁴¹.

W planach tych Koźuchów nadal odgrywał ważną rolę, dlatego książe starał się pozyskać przychylność patrycjatu, na którego barkach spoczywały rządy miastem w trudnych, a przede wszystkim kosztownych dla Koźuchowa czasach wojny. W tym czasie władzę w mieście sprawowała grupa możnych mieszczan, którzy we władzach miejskich zasiadali już w czasach rządów księcia Henryka XI. Zgodnie ze statutem miejskim posiedzeniem rady przewodniczył wybierany corocznie spośród członków rady burmistrz. Sprawował on swój urząd rok i nie mógł pełnić urzędu w dwóch kadencjach. Wybór musiał być zatwierdzony przez panującego, a w razie jego nieobecności w kraju należało powstrzymać się od wyboru. Po otrzymaniu nominacji królewskiej burmistrz składał przysięgę służenia społeczności miejskiej. Ordynacja wyborcza nie zabraniała wyboru burmistrza ponownie po pewnym czasie i niektórzy przedstawiciele rady pełnili te funkcje w Koźuchowie wielokrotnie⁴². Nie inaczej było w dobie wojny o sukcesję głogowską. W latach 70. i 80. XV stulecia w radzie zasiadała ta sama grupa osób, a rotacja członków była niewielka. W 1474 r. na czele rady jako burmistrz stał Daniel Thyme (Tieme), a w radzie zasiadali Hans Lorenz, Hans Ludwig, Barthel Wintzig, Hans Eysemost i Martin Schittler. W 1478 r. na burmistrza wybrano Hansa Lorenza (rada: Daniel Thyme, Hans Ludwig, Hans Burchardt, Hans Wetzinberg). Rok później obowiązki burmistrza pełnił Hans Wetzinberg (rada: Hans Lorenz, Hans Ludwig, Hans Burchardt, Hans Scholtz). W kolejnych latach burmistrzami Koźuchowa wybierano: 1480 – Hansa Scholtza, 1482 – Hansa Wetzinberga

⁴¹ T. Andrzejewski, Z. Szukielowicz, *Zamek w Koźuchowie...*, s. 33.

⁴² T. Andrzejewski, *Samorząd miejski Koźuchowa u progu doby nowożytnej*, [w:] *700-lat samorządu miejskiego Koźuchowa. Materiały z sesji naukowej*, red. A. Górski, Koźuchów 2010, s. 16-17.

(także Hans Lorenz), 1483 - Hansa Scholtza, a w 1486 – Daniela Thyme⁴³.

Grupie tych osób Koźuchów zawdzięczał uzyskanie z rąk księcia Jana II kilku bardzo korzystnych dla miasta przywilejów. Zanim to nastąpiło, książę pragnął utwierdzić mieszczan w przekonaniu, że pomimo trwającej wojny jego prawa do księstwa są potwierdzone przez panującego. W tym celu 17 czerwca 1478 r. wystawił w Koźuchowie dokument, w którym oznajmił, że Maciej król Węgier przyrzekł mu, że potwierdzi także jego małżonce dożywotnie posiadanie dwóch weichbildów z zamkami oraz miasta Koźuchów i Zieloną Górę ze wszystkimi lennami oraz, że nada jego córkom swe księstwo jako lenno. Książę nakazał także zachowanie wierności jego małżonce i córkom oraz służenie im pomocą⁴⁴.

W 1479 r. (29 września) Koźuchów otrzymał od Jana II wielki przywilej, w którym potwierdził prawa otrzymane od ostatnich Piastów rezydujących w mieście (Katarzyny opolskiej, Henryka IX i Henryka XI). Potwierdzono w nim prawa miasta do wsi Wrociszów, pobierania czynszów w Słocinie i w Borowie Wielkim (po 2 grzywny z dóbr Rechenbergów i Knobelsdorfów oraz 2 ze sprawowania sądów) oraz własność folwarku. Ponadto utrzymano prawo mili dla kupców, przywilej bicia monety, wszelkie prawa miejskie z zasadami dziedziczenia, prawo do karczmy i targu solnego, a także dochody z folwarku koło kaplicy Marii Magdaleny i innych folwarków należących do mieszczan. Książę zezwolił także miastu na pozyskiwanie do celów budowlanych drewna z okolicznych lasów⁴⁵. Kolejne książęce przywileje przyniosły korzyści miastu, jak i członkom rady miasta. W 1481 r. (5 grudnia) udzielono miastu zgody na zakup dóbr lennych wartości 40 grzywien i potwierdzono kupno od Siegmunda Ludwiga ze Szprotawy i Kaspara Ludwiga z Koźuchowa czynszów od chłopów z Podbrzezia Dolnego i Górnego oraz ze Słociny. W 1482 r. (24 czerwca) książę wyraził zgodę na sprzedaż czynszów i renty ze wsi Mirocin burmistrzowi Hansowi Lorenzowi oraz mieszczaninowi Hansowi Ludwigowi z Koźuchowa, „*aby miasto miało z tego pożytki*”. Natomiast 18 listopada 1486 r. książę zamienił z mieszczaninem koźuchowskim Hansem Schulzem, dwa należące do niego rybniki za zamkiem na książęcą łąkę, położoną między wsiami Wrociszów i Rudno oraz pół kopy czynszu⁴⁶.

Jako właściciel Koźuchowa umacniał książę także jego potencjał obronny. Nadal trwała wojna i można się było spodziewać kolejnych akcji zaczepnych ze strony Brandenburczyków, którzy nie pogodzili się z utratą strategicznego punktu, jakim był Koźuchów. Zapewne w pierwszej kolejności przystąpiono do naprawy murów zamkowych, które wykazały podczas wojny swoją skuteczność, a z pewnością doznały uszczerbku podczas długotrwałego oblężenia.

Jak już wspomniano, wkrótce po zdobyciu warowni uczyniono z niej więzienie dla znaczących jeńców. Obowiązek utrzymania zamku spoczął na miano-

⁴³ G. Förster, *op. cit.*, s. 106-107.

⁴⁴ FRR, nr 39.

⁴⁵ *Tamże*, nr 40. Pełny tekst przywileju publikował G. Förster, *op. cit.*, s. 44-50.

⁴⁶ FRR, nr 41, 43, 44.

wanych przez księcia starostach. W latach 1479-1480 urząd ten sprawował Hans Kottwitz, w 1486 r. natomiast Hans Anczat⁴⁷. Do czasu opanowania królewskiej części Głogowa książe Jan II często korzystał z kożuchowskiego zamku. Rezydował wprawdzie w Szprotawie, ale jak potwierdziły to jego działania, chociażby w sprawie jeńców, bardziej cenił walory obronne dawnej siedziby książąt głogowskich. Warto w tym miejscu poświęcić kilka słów sprawie obecności na zamku dwóch sióstr zmarłego księcia Henryka XI. Jak odnotował autor *Rocznika głogowskiego* książe Jan II miał wygnać z zamku Jadwigę (ok. 1450-1482) i Katarzynę (ok. 1450-1497). Obie księżniczki nie wyszły za mąż i pozbawione ojcowizny przebywały w Kożuchowie. Zapiski w *Roczniku* datują to wydarzenie na 1476 r., co wydaje się mało prawdopodobne, gdyż zamek w tym czasie był w rękach Brandenburczyków. Nie można jednak wykluczyć, że jeszcze przed blokadą warowni księżniczki opuściły zamek a Jan II po zdobyciu miasta pozbawił je prawa pobytu. Ostatecznie obie osiadły w Lubinie, który otrzymały jako dożywotni zastaw od książąt legnickich⁴⁸.

W 1480 r. zamek i miasto stały się zapleczem kolejnej kampanii Jana II, który postanowił zająć królewską część Głogowa, co dawałoby mu pełną kontrolę nad księstwem głogowskim. W tym czasie połowa miasta była lennem książąt cieszyńskich, którzy otrzymali je z rąk króla czeskiego w 1381 r. Król węgierski Maciej Korwin w październiku 1479 r. w wyniku układów zapewnił sobie możliwość przejścia tej części Głogowa po śmierci księżnej cieszyńskiej Małgorzaty Tilly⁴⁹. Perspektywa ta stanowiła zagrożenie dla ambitnych planów Jana II, dlatego próbował zmusić księżnę do opuszczenia miasta. W rozwiązanie problemu zaangażowali się książęta śląscy i biskup wrocławski, którzy chcieli uniknąć nowego konfliktu zbrojnego. Pomimo to Jan II zdecydował się na akcję zbrojną i rozpoczął oblężenie księżnej cieszyńskiej, która zamknęła się z załogą na zamku w Głogowie⁵⁰. Wojska książęce szybko zajęły połowę podporządkowanej księżnej części miasta i przystąpiły do oblężenia zamku około 20 marca 1480 r. Do akcji Jan II dobrze się przygotował, gdyż już 17 marca polecił sprowadzić z Kożuchowa maszynę oblężniczą (katapultę lub trebusz), którą rozpoczęto ostrzał zamku. Z przekazu w *Roczniku głogowskim* wiemy, że maszyna następnego dnia po rozpoczęciu oblężenia została przez obrońców zamku uszkodzona. Zdolna do użycia była dopiero 6 kwietnia i przyczyniła się walenie do kapitulacji załogi. Oddano z niej 219 strzałów, posyłając w stronę zamku oprócz kamieni także pojemniki z padliną i fekaliami, co miało się przyczynić do obniżenia morale obrońców. Autor *Rocznika* uznał te działania ze strony księcia za „niehumanitarne”.⁵¹ Załoga zamku stawiała dzielny opór do końca kwietnia, kiedy nie mając nadziei

⁴⁷ CDS XXIV, s. 78, nr 46; 134, nr 14a; s.190, nr 150.

⁴⁸ *Rocznik głogowski...*, s. 45-46.

⁴⁹ Spadkobiercy Małgorzaty zrzekły się prawa do połowy Głogowa na rzecz króla Węgier w zamian za miasto Koźle i odszkodowanie pieniężne. H. Szczegóła, *op. cit.*, s. 114.

⁵⁰ B. Techmańska, *op. cit.*, s. 61

⁵¹ *Rocznik głogowski...*, s. 109.

na odsiecz (Jan II rozbił posiłki książąt cieszyńskich pod Górą) – skapitulowała. Księżna Małgorzata opuściła Głogów 1 maja, a 4 dni później Jan II stanął na zamku w Głogowie⁵². Pomimo potępienia działań księcia przez wszystkie stany śląskie, akt ten miał doniosłe znaczenie polityczne i gospodarcze, gdyż zakończył prawie 140-letni podział miasta i terytorium księstwa głogowskiego.

Zdobycie zamku w Głogowie i przeniesienie tam siedziby książęcej miało bezpośredni wpływ na zmianę pozycji Koźuchowa w księstwie głogowskim. Zamek koźuchowski od tej pory pełnił funkcję lokalnej twierdzy, która podobnie jak zamek w Szprotawie bronić miała zachodnich rubieży księstwa. Nadal miał pełnić także rolę więzienia dla przeciwników Jana II. Już w 1481 r. osadzono na zamku jednego z braci von Zabeltitz, których kupcy wrocławscy oskarżali o rozbójnictwo na szlaku handlowym z Głogowa do Zielonej Góry. Bruno, Kaspar i Christoph byli właścicielami majątku w Otyniu, obejmującego kilka wsi i duży kompleks leśny położony po obu stronach Odry. Reakcja księcia na oskarżenia była bardzo gwałtowna, gdyż nakazał aresztowanie i stracenie braci. Brunona i Kaspara pojmano w Głogowie 21 października 1481 r. i osadzono w wieży tamtejszego zamku. Natomiast po Christophu księżę w orszaku 200 jeźdźców udał się do Otynia, gdzie aresztował Zabeltitz i zagarnął mienie braci. Uwięzieni w Głogowie bracia zostali skazani na ścięcie i wyrok wykonano 23 października⁵³. Los trzeciego z braci, Christophu, miał się dopełnić w lochu wieży zamkowej w Koźuchowie, gdzie zmarł śmiercią głodową. Całe zdarzenie, bez względu na różne wersje jego przebiegu, zostało przez badaczy ocenione jednoznacznie. W działaniach księcia dopatrują się oni raczej chęci zagarnięcia bogactw Zabeltitzów niż walki z procederem, jaki rzekomo uprawiali.

W 1482 r. zakończyła się wojna Macieja Korwina z Brandenburgią. Na mocy podpisanego w Kamieńcu Żąbkowickim układu pokojowego dokonano podziału terytorium księstwa głogowskiego. Barbara, wdowa po Henryku XI otrzymała Krosno Odrzańskie, Sulechów, Bobrowice i Lubsko, tworzące odąd księstwo krośnieńskie, podległe Brandenburgii. Jan II żagański musiał się zadowolić dożywotnim władaniem księstwem głogowskim, które po jego śmierci miało powrócić do króla węgierskiego⁵⁴. Postanowienia pokoju nie satysfakcjonowały Jana II, który nie został nawet dopuszczony do stołu negocjacyjnego.

⁵² *Tamże*, s. 113-114. Księżna udała się do Góry, gdzie zmarła 22 lipca 1480 r. Pochowana została w kolegiacie głogowskiej.

⁵³ Badacze podają różne daty i okoliczności tego zdarzenia: J. Cureus, *Genis Silesiae annales*, Wittenberge 1571, s. 336 i W. Kulawski (*Ustęp z historii Śląska. Dzieje Żagania pod synami Jana I*, „Roczniki Krakowskiego Towarzystwa Naukowego 1850”, Kraków 1850, s. 30-31) podają, że zdarzenie miało miejsce w 1481 r., natomiast O. Wolff (*op. cit.*, s. 120-121) i A. Foerster (*Geschichtliches von der Dörfen des Grünberger Kreis*, Grünberg 1905, s. 162) – umieszczają wydarzenie w 1482 r. Por. T. Andrzejewski, Z. Szukielowicz, *Zamek w Koźuchowie...*, s. 34-35.

⁵⁴ H. Szczegóła, *op. cit.*, s. 117-118. Jeszcze przed zawarciem pokoju poseł Korwina Georg von Stein potwierdził 18 czerwca 1481 r. dożywotnie nadanie księstwa Janowi II. *Rocznik głogowski...*, s. 118-19.

Upokorzony książę, który pomimo zdobycia większości spornego terytorium musiał przystać na warunki swojego możnego protektora, traktował podjęte w 1482 r. zobowiązania jako tymczasowe i przygotowywał się do nieuchronnego konfliktu z węgierskim władcą.

Wojna księcia Jana II z królem węgierskim (1488-1489) - Zniszczenie Kożuchowa

Ludność księstwa przyjęła zawarcie pokoju z ulgą, gdyż ponosiła znaczne koszty związane z wojną. Na politykę finansową Jana II skarżył się autor *Rocznika głogowskiego*, który wymienił kilka książęcych żądań wobec mieszkańców księstwa. Najpierw, 14 września 1480 r. na zjeździe przedstawiceli miast i szlachty w Kożuchowie polecił swoim poddanym zapłacić zaległy żołąd swoim najemnym oddziałom. Rok później obłożył chłopów podatkiem od inwentarza – za posiadanie koni i wołów mieli uiścić po cztery grosze, za prosiaka lub owcę po groszu. Następnie wprowadził kolejny podatek gruntowy w wysokości 8 groszy od każdego łanu. 11 listopada 1481 r. Jan II ponownie zwołał przedstawiceli stanów w celu uchwalenia podatków na żołąd dla wojsk zaciężnych. Podatki te rozłożono na trzy raty, płatne w latach 1482-1484 na dzień św. Marcina w wysokości 12 tys. florenów węgierskich. Kolejne wysokie podatki narzucił książę stanom w 1487 r. Jak to ujął Kaspar Borgeni „*Ludzie ubodzy czuli się bardzo uciemiężeni, poruszeni i oburzeni, ponieważ było to przeciw Bogu i sprawiedliwości.*”⁵⁵ Nadmierny fiskalizm z pewnością nie przynosił popularności ambitnemu księciu, podobnie jak jego polityka pozyskiwania przychylności mieszkańców miast poprzez rozdawnictwo przywilejów. Na barkach mieszkańców księstwa spoczął także obowiązek wzmocnienia potencjału obronnego. Wiadomo bowiem, że około 1486 r. z polecenia księcia rozbudowano i przebudowano fortyfikacje miejskie Zielonej Góry i Głogowa. Niewykluczone, że w tym czasie modernizowano także system obronny Kożuchowa⁵⁶.

Ogólnie trudne położenie mieszkańców księstwa pogarszały także klęski naturalne. Przełom lat 70. i 80. charakteryzował się bowiem występowaniem susz i plag owadów, które niszczyły plony. Panowała ogólna drożyzna. Kronikarze odnotowywali także liczne pożary w miastach. W lipcu 1484 r. w Głogowie wybuchła zaraza, która zmusiła księcia do opuszczenia z rodziną miasta. Władca przemieszczał się ze swoim dworem i z pewnością przebywał pewien czas w Kożuchowie, gdzie zamek dysponował odpowiednimi warunkami do przyjęcia książęcej rodziny (w tym czasie przy nim oprócz żony przebywały cztery córki). Do Głogowa dwór książęcy powrócił dopiero w lutym 1485 r.⁵⁷

⁵⁵ *Rocznik głogowski...*, s. 118-125; B. Techmańska, *op. cit.*, s. 79.

⁵⁶ S. Kowalski, *Kożuchów w średniowieczu...*, s. 41; *Tenże, Mury obronne Zielonej Góry*, Zielona Góra 2002, s. 11.

⁵⁷ *Rocznik głogowski...*, s. 118-121.

Król Węgier Maciej Korwin (1443-1490).
Repr. J. Thuróczy *Chronica Hungarorum*,
http://en.wikipedia.org/wiki/Johannes_de_Thurocz
(dostęp 01.02.2015)

Umacniający swoje panowanie Jan II bacznie obserwował sytuację polityczną. Dożywotnio przekazana mu przez króla węgierskiego władza nad księstwem nie zadowalała go. Także król zmieniał swoje plany wobec księstwa i nie zamierzał dotrzymywać wcześniejszych zobowiązań. W 1485 r. podczas zaręczyn swojego dwunastoletniego syna Jana Korwina z księżniczką mediolańską Bianką Sforza obiecał uposażyć go lennami na Śląsku, wśród których znalazło się także księstwo głogowskie. Postępowanie Macieja Korwina spotkało się ze zrozumiałym oporem na Śląsku i związaniem się koalicji antykorwinowskiej. Na jej czele stanęli zagrożeni utratą swoich terytoriów książęta Henryk Podiebrad z Ziębic i Kłodzka, Konrad Biały z Oleśnicy oraz Jan i Mikołaj opolscy. Latem 1487 r. na zjeździe we Wrocławiu oficjalnie wystąpili przeciwko królowi węgierskiemu. Do koalicji przystąpił także książę głogowski Jan II, który postanowił wydać swoje trzy córki za synów Henryka Podiebrada i przenieść prawa do księstwa na zięciów⁵⁸. Zaręczyny księżęcych córek z synami Podiebrada ogłoszono pod koniec 1487 r. Uroczystości ślubne Jadwigi z Jerzym i Anny z Karolem odbyły się w Głogowie 6 i 7 stycznia 1488 r. Po zaślubinach książę zwołał przedstawicieli stanów księstwa i zażądał złożenia swoim zięciom hołdu jako nowym panom. Spotkał się jednak z odmową, gdyż akt ten był jawnym pogwałceniem praw króla węgierskiego jako zwierzchnika lennego księstwa. Próby wymuszenia złożenia hołdu przez szlachtę i mieszczan, w tym i mieszczan koźuchowskich spełzły jednak na niczym i stan ten trwał przez dwa miesiące. Dopiero po przybyciu w marcu do Głogowa czeskich posiłków wysłanych przez Henryka Podiebrada, Jan II przystąpił do działania i polecił opornych rajców aresztować, a następnie wybrał posłuszną sobie radę miejską Głogowa⁵⁹.

Reakcją Macieja Korwina na działanie Jana II było wysłanie swoich doborowych oddziałów najemnych tzw. *Czarnej armii* (czarna rota) na Śląsk w celu

⁵⁸ B. Techmańska, *op. cit.*, s. 61-62. Ślub Salomei z Albrechtem odbył się już w styczniu 1487 r. jednak ze względu na małość córki Jana II małżeństwo miało być dopełnione później. *Rocznik głogowski...*, s. 46.

⁵⁹ *Rocznik głogowski...*, s. 127-130.

usunięcia i ukarania krnąbrnego księcia i jego sojuszników. Na czele oddziałów węgierskich stanęli Wilhelm von Tettau i Hans von Haugwitz. Węgrzy rozpoczęli oblężenie Głogowa w połowie maja 1488 r. Miasto było dobrze przygotowane do obrony więc stawiało opór, oczekując na większe posiłki ze strony wojsk czeskich (w obronę Głogowa zaangażował się król czeski Władysław Jagiellończyk). 28 lipca 1488 r. pod Tomaszowem Górnym w okolicach Chojnowa w krwawej bitwie wojska węgierskie powstrzymały Czechów Henryka Podiebrada idących na odsiecz Głogowa. Po starciu niedobitki czeskie udały się do Szprotawy, a Jan II musiał samodzielnie stawić czoła przeciwnikowi oblegającemu stolicę księstwa. Bezpośrednim zapleczem dla obrońców Głogowa był Kożuchów, skąd Jan II w czasie oblężenia dostarczał do miasta zaopatrzenie. Podczas jednej z takich wypraw przybył do Kożuchowa, skąd na czele 130 zbrojnych dokonał wypadu w okolice Żar po żywność, którą następnie dostarczono oblężonym w Głogowie⁶⁰. Jesienią po wzmocnieniu swoich sił wojska Macieja Korwina przystąpiły do rozstrzygających o wojnie działań. Wyczerpane długotrwałym oblężeniem mieszczaństwo głogowskie wraz z załogą książęcą i oddziałami czeskimi poddało miasto 16 listopada, dwa dni później mieszkańcy Głogowa złożyli hołd królowi węgierskiemu⁶¹. Po utracie stolicy księstwa Jan II postanowił bronić swoich ziem w oparciu o załogi w większych miastach, do których ściągnął wszystkie swoje rezerwy oraz niedobitki wojsk czeskich operujących w księstwie. Po zdobyciu Głogowa wojska węgierskie rozdzieliły się i uderzyły na Szprotawę i Kożuchów. Oblężenie miasta i zamku w Szprotawie rozpoczęło się 22 listopada. Miasto poddało się Wilhelmowi von Tettau 25 grudnia, a załoga zamku pod dowództwem Kaspára von Brauna skapitulowała dopiero 3 stycznia 1489 r.⁶² Pod Kożuchów udały się wojska pod dowództwem Hansa von Haugwitza, które dotarły tu 22 listopada. Miasto nie było przygotowane do obrony, gdyż kilka dni przedtem spłonęło.

Źródła zgodnie podają, że pożar wybuchł w nocy z 14 na 15 października 1488 r. i wywołany został przez Czechów, którzy w liczbie 400 żołnierzy wzmocnili obsadę miasta. Niejasne są natomiast okoliczności wywołania samego pożaru. Według O. Wolffa czescy najemnicy zażądać mieli od mieszczan kożuchowskich żołdu, z którym zalegał im książę Jan II. Nie uzyskawszy pieniędzy rozpoczęli plądrowanie miasta, a następnie schronili się na zamku. Podczas rabunku miało dojść do zaprószenia ognia. Pożar pochłonął większość zabudowy miasta prócz zamku, kościoła i domu parafialnego⁶³. Pochodzący z Kożuchowa Joachim Cureus w *Rocznikach ludu śląskiego* za spalenie miasta obwinia bezpośrednio Jana II, który chcąc stawić opór przeciwnikowi na zamku, nie chciał by

⁶⁰ J. Hennes, *Urkundliche Geschichte der Stadt und des Fürstenthums Wohlau*, Wohlau 1867, s. 217; T. Andrzejewski, Z. Szukielowicz, *Zamek w Kożuchowie...*, s. 35-36.

⁶¹ *Rocznik głogowski...*, s. 133-141; O obronie Głogowa M. Kapłon, *op. cit.*, s. 127-136.

⁶² Źródła podają różne daty. Por. *Rocznik głogowski...*, s. 143 (30 grudnia); F. Matuszkiewicz, *op. cit.*, s. 57; H. Szczegóła, *op. cit.*, s. 138.

⁶³ O. Wolff, *op. cit.*, s. 127-128; G. Förster, *op. cit.*, s. 36 i 77.

miasto stało się oparciem dla oblegających warownię⁶⁴. Podobną tezę postawił J. Kulawski, ale w przeciwieństwie do Cureusa stanął w obronie księcia, który „...widząc niepodobieństwo obrony miasta, kazał je czeskiej załodze opuścić i do zamku się przenieść, która wprzódby nim to zrobiła, miasto zrabowała, a potem spaliła. Cureus oburzony zniszczeniem rodzinnego miasta, mocno powstaje na Jana z tego powodu, i nazywa ten postępek bezrozumnym, nie zważając na to, że w sztuce wojennej dla księcia zamek był punktem głównym, a miasto podrzędnym, i książę w tym razie, postępował całkiem podług powszechnie przyjętego w wojnie prawidła; by to więc czyn jego moralnie i religijnie nieludzki i barbarzyński, ale podług sztuki wojennej nie był bezrozumny – lubo rozpoczęcie wojny bez wyrachowania sił, jako prowadzące za sobą próżne zniszczenie, płochością i nierozsądkiem nazywać słusznie można”⁶⁵.

Po przybyciu pod miasto oddziałów węgierskich jego obrona była praktycznie niemożliwa, gdyż po pożarze miasto opuściła większość mieszkańców. Wojska Haugwitzza rozłożyły się pod Bramą Żagańską i czekały na sygnał do ataku na miejskie obwarowania. Królewski dowódca nie wydał jednak rozkazu szturmowania i podjął pertraktacje. W liście skierowanym do rady miejskiej zagwarantował koźuchowianom, w przypadku poddania miasta, bezpieczeństwo (powstrzymanie armii przed rabunkiem) oraz nienaruszalność przywilejów. Mieszczanie przyjęli warunki i poddali miasto 1 grudnia 1488 r.⁶⁶ Na mocy układu kapitulacyjnego swobodne wyjście z Koźuchowa zapewnić mieli sobie czescy stronnicy Jana II⁶⁷. Czy w ten sposób Haugwitz „wynagrodził” najemników za „przysługę”, jaką było spalenie miasta, można się tylko domyślać.

Inaczej przedstawiała się sytuacja załogi koźuchowskiego zamku, która podobnie jak kilka lat wcześniej Brandenburczycy, nie poddała się i stawiała opór znacznie dłużej. Dowódca węgierski pozostawił w Koźuchowie niewielki oddział, który rozpoczął ostrzał artyleryjski zamku, a sam z głównymi siłami skierował się na Zieloną Górę, którą opanował 14 grudnia. Ostatnim celem Węgrów był Świebodzin, na który uderzono po koncentracji wszystkich sił na początku stycznia 1489 r. Miasto było ostatnim bastionem zwolenników Jana II. Tutaj schroniła się jego żona z córkami. Kapitulacja Świebodzina 15 stycznia, a załogi miejscowego zamku dwa dni później, nastąpiła praktycznie po zakończeniu wojny. Bowiem pokonany książę głogowski już 28 grudnia 1488 r. podpisał w Wyszku układ, na mocy którego w zamian za odszkodowanie w wysokości

⁶⁴ J. Cureus, *op. cit.*, s. 352. Jeszcze przed pożarem miasta książę polecił swoim żołnierzom umocnić się na zamku. W tym celu skonfiskowano miejskie armaty i zapasy prochu, które przewieziono do koźuchowskiej warowni. J. Hasse, *Goerlitzer Ratsannalen von 1487 bis 1495. Erster Band, [w:] Scriptorum rerum Lusaticarum, Sammlung Ober- und Niederlausitzischer Geschichtsschreiber, Herausgegeben von der Oberlausitzischen Gesellschaft der Wissenschaften*, Bd. II, Görlitz 1841, s. 97. (dalej: *Zgorzelecki rocznik rady miejskiej...*).

⁶⁵ W. Kulawski, *op. cit.*, s. 41.

⁶⁶ *Rocznik głogowski...*, s. 141; *Zgorzelecki rocznik rady miejskiej...*, s. 98-99. Inne daty kapitulacji podają: H. Szczegółka (s. 138) – 29 listopada, M. Kaplon (s.136) – 31 grudnia.

⁶⁷ O. Wolff, *op. cit.*, s. 128.

20 tys. guldenów musiał się zrzec księstwa głogowskiego na rzecz Macieja Korwina. Na mocy porozumienia książęce wojska broniące zamków i miast otrzymały prawo swobodnego ich opuszczenia wraz ze sprzętem⁶⁸.

Nie wiadomo z jakich przyczyn załoga kożuchowskiego zamku nie wykonała postanowień układu pokojowego i nie poddała się. Stawiała opór jeszcze przez długi czas. Według *Rocznika głogowskiego* zamek poddał się przed postem⁶⁹, autor *Zgorzeleckiego rocznika rady miejskiej* podaje datę 28 lutego⁷⁰. Podczas długotrwałego oblężenia zamku zginąć miał węgierski starosta („znamienny mąż”) Storm (Strum, Stura)⁷¹.

Katastrofa księcia Jana II zakończyła okres panowania Piastów w księstwie głogowskim. Książę do końca życia (zmarł w 1504 r. w Wołowie) czynił bezowocne starania o odzyskanie Głogowa, zabiegając o pomoc na dworach królewskich w Krakowie i Pradze. Ze zrozumiałych względów pozostawił po sobie złe wspomnienia mieszkańców księstwa. Surowe rządy, wojny, które toczył, a w szczególności konflikt z królem Maciejem przyczyniły się bowiem do upadku tej największej śląskiej dzielnicy. O nastrojach panujących w Kożuchowie po wojnie świadczyć może wydarzenie z roku 1491. Mieszczanie mieli wtedy pojmać niejakiego Nene - bliskiego współpracownika księcia Jana II. Oskarżony został o zbrodnie, rabunki i podpalenia, których dopuszczał się z rozkazów księcia (miał uczestniczyć w pojmaniu i uwięzieniu brata Jana, Baltazara i przyczynić się do śmierci braci Zabeltitz oraz rajców głogowskich). Proces z udziałem przedstawicieli Głogowa odbył się w maju w Kożuchowie. Nene skazany został na śmierć i ścięty przed ratuszem 13 maja⁷².

*

Miasta księstwa – Głogów, Szprotawa, Kożuchów, które w czasie wojny stały się głównymi punktami oporu wojsk Jana II, poniosły znaczące straty. W przypadku Kożuchowa bilans strat był ogromny. Utrata statusu miasta rezydencjonalnego władców księstwa w tym bilansie wydaje się najmniej znaczącą. Miasto wychodziło z wojny kompletnie zdewastowane gospodarczo i zrujnowane urbanistycznie. Spopielony Kożuchów długo musiał się podnosić z upadku. Zniszczeniu uległy bowiem podstawy jego wcześniejszej ekonomicznej siły – składy kupców, warsztaty rzemieślnicze. Na skutek wojny urwały się także kontakty handlowe, gdyż kupcy cudzoziemscy omijali prowadzące przez miasto szlaki komunikacyjne. Odbudowa potencjału gospodarczego trwać miała kilkanaście lat i dopiero na początku XVI stulecia Kożuchów wszedł na drogę roz-

⁶⁸ *Rocznik głogowski ...*, s. 142-143; *Zgorzelecki rocznik rady miejskiej...*, s. 99; H. Szczegóła, *op. cit.*, s. 139.

⁶⁹ *Rocznik głogowski...*, s. 141.

⁷⁰ *Zgorzelecki rocznik rady miejskiej...*, s. 100. O. Wolff (s. 128) podaje datę 23 kwietnia 1489 r.

⁷¹ *Rocznik głogowski...*, s. 141; G. Förster, *op. cit.*, s. 36.

⁷² *Rocznik głogowski...*, s. 153; O. Wolff, *op. cit.*, s. 122. Por. T. Andrzejewski, Z. Szukielowicz, *Zamek w Kożuchowie...*, s. 35.

Grosz Macieja Korwina.
Fot. Zbiory Z. Szukielowicza.

woju gospodarczego, któremu towarzyszyło także uzyskiwanie coraz większych swobód samorządowych⁷³.

Procesowi odbudowy księstwa ze zniszczeń wojennych sprzyjały działania nowych jego władców. Już na początku lutego 1490 r. król Węgier przyjął poselstwo przedstawicieli szlachty i miast niegdyś podległych księciu Janowi II. Uzyskało ono obietnicę pomocy w odbudowie strat wojennych. 17 marca w Wiedniu Maciej Korwin wystawił dokument, na mocy którego uwalniał wassali i poddanych weichbildów głogowskiego, koźuchowskiego, zielonogórskiego i szprotawskiego od płacenia czynszów przez okres 3 lat⁷⁴. Wkrótce po śmierci władcy (zm. 6 kwietnia 1490 r.) potwierdził ten przywilej (22 listopada) nowy zwierzchnik Śląska król czeski Władysław Jagiellończyk⁷⁵. Działania wspierające odbudowę gospodarki księstwa kontynuował podczas swoich krótkich rządów (1499-1506) także jego młodszy brat Zygmunt Jagiellończyk (późniejszy król Polski Zygmunt I Stary). Badacze zgodnie przyznają, że w czasie jego rządów gospodarka księstwa, a wraz z nim Koźuchowa, podniosła się z upadku wywołanego przez wojny sukcesyjne z końca XV stulecia⁷⁶.

⁷³ Koźuchów. *Zarys dziejów*, Koźuchów 2003, s. 68 i nn; T. Andrzejewski, *Samorząd miejski Koźuchowa...*, s. 18 i nn.

⁷⁴ *Rocznik głogowski...*, s. 148; RFF, nr 45.

⁷⁵ RFF, nr 46.

⁷⁶ Zob. S. Nowogrodzki, *Rządy Zygmunta Jagiellończyka na Śląsku i w Łużycach (1499-1506)*, Kraków 1937.

